

Kur'an-Sünnet Işığında Suç-Ceza Uygunluğu

Prof. Dr. Suat ERDOĞAN (Düzce Üniversitesi İlahiyat Fakültesi)

ÖZGÜRCE Dergisi, S 2, 1 Ağustos 2026

<https://ozgurcedergi.com/?p=388>

Tarihî süreç içerisinde çeşitli düşünce akımlarının da etkisiyle şekillenen farklı yaptırım türleri, hakkaniyet ve adalet açısından tartışma konusu olmuş ve sorgulanmıştır. Kuşkusuz bu sorgulamada cezaların fail ve mağdurları açısından çeşitli mahrumiyetlere yol açan niteliğinin payı büyüktür. Avrupa'da XVIII. yüz yılın sonlarına doğru başlayan felsefî hareketlerle birlikte suç-ceza karşılaştırması konusunda, dönemin aydınları tarafından özellikle suçları önleme adına önemli bir fikri birikim ortaya konulmuştur. Bu dönemde hümanist yaklaşımların da etkisiyle bedensel cezalar yerine suçluların topluma yeniden kazandırılması adına gelecek vadettiği düşünülen hapis cezası gündeme gelmiş ve süreç içerisinde hemen her suç için alternatifsiz bir uygulama olarak tarihteki yerini almıştır. Hapis cezası daha insani olmasının yanında aynı zamanda hükümlünün topluma yeniden kazandırılmasına hizmet edebileceği bakımından savunuluyordu. Ancak hapis cezasının tam olarak suçları önleme görevini yerine getirmediği gibi özellikle suçluları topluma yeniden kazandırma konusunda da bekleneni vermediği tarihi tecrübe ile anlaşılmış oldu.

Hemen her düşünce sahibinin fikir beyan ettiği suç-ceza konusunda, en önemli vasfı adalet vurgusu olan Kur'an'ın sessiz kalması elbette beklenemez. Kur'an, suç-ceza uygunluğu olarak isimlendirdiğimiz¹ orijinal bir sistem sunmaktadır. Suç-ceza uygunluğu suç ile ceza arasında çok yönlü ilişkiye dayalı bir sistem olarak ifade edilebilir. Bu sistemde tekdüze bir yapıdan ziyade çok sayıda farklı cezalandırma çeşitleri dikkat çekmektedir. Cezaların belirlenmesinde suç esas alınmakta suç ile ceza arasındaki denklik sadece suçun ağırlığı ile sınırlandırılmaksızın, cezanın belirlenmesine etki eden birden çok kriter yer verilmektedir. Bu kriterler aynı zamanda suçun içerisinde bulunan öğeleri oluşturmaktadır. Bu yönüyle suç-ceza uygunluğu sistemini, her bir suç için hatta bazen -suçun yapısından kaynaklı- bir suç için birden çok yaptırımın söz konusu olabildiği cezalandırma sistemi olarak tanımlamak mümkündür. Suç ile ceza arasındaki sözü edilen çok yönlü ilişkinin sonucu olarak, suçta yer alan ihlal edilen haklar, failin amacı, sıfatı, suçun işleniş şekli gibi özellikler cezanın belirlenmesinde doğrudan rol oynamaktadır. Suç-ceza uygunluğu sisteminde suç ile ceza arasında yapılan karşılaştırma sonucu en uygun cezayı tespit etme şeklindeki eylemin, hukuksuz fiilin suçun kanundaki tarifine uyup uymadığının araştırılmasından farklı olduğunu belirtmeliyiz. Zira literatürde suçun unsurlarından kabul edilen tipiklikte suç sayılan fiilin kanunlardaki tarife uygunluğu denetlenirken, suç ceza uygunluğu sisteminde suç sayılan fiil karşılığında öngörülen

cezanın suça uygunluğu, adalet ve hakkaniyet açısından doğruluğu söz konusu edilmektedir.

Kur'an'da suç-ceza bağlamında yer alan ayetleri mahiyeti itibariyle genel ilkeler ve örnek çözümler olarak iki kısımda değerlendirmek mümkündür. Genel ilkeler kapsamındaki ayetlerin² çoğunda yer alan مثل kelimesi suç ile ceza arasındaki ilişkiyi benzerlik dâhil, onun ötesinde adeta biri diğerinin yerine geçen ve onun yerini tutan, ileri bir boyuta taşımaktadır. Genel ilkeler kapsamındaki ayetlerin merkezinde yer alan Şûra, 42/40. ayeti³ diğerleriyle birlikte düşünüldüğünde söz konusu ayetin İslam ceza hukukunun esasını teşkil eden temel bir ilke olduğu anlaşılmaktadır. Ayette geçen birini suç diğerini ceza olarak değerlendirebileceğimiz سَيِّئَةٌ seyyie (kötülük) kelimesi, fail açısından cezanın suçun misli bir kötülük olması gerektiğini ilke olarak belirlemektedir. Zira suç mağdur açısından bir kötülük olduğu gibi, suçun karşılığında öngörülen yaptırım da fail açısından suçun karşılığı olan bir kötülük olmalıdır. Nitekim literatürde de acıtmayan yaptırımın ceza olamayacağı genel kabuldür. Bunun yanında genel ilkeler grubunda yer alan ayetlerin üçündeki yer alan إِلَّا-فَلَا / felâ-illâ kalıbı suça uygun olmayan cezalandırmaların haksızlık ve zulüm olacağını kayda bağlamaktadır. Bu ayetlerden birisinin meali şu şekildedir:

“Kim de bir suç işlerse, sadece o suçun misliyle cezalandırılır ve onlara zulmedilmez.”⁴

İslâm hukuk literatüründe kısas ve had suçları için öngörülen dünyevî cezaların yanında önceki ümmetlerin cezalandırılması ve ölüm ötesi cezalarda da tek tip bir yapıdan ziyade, farklı ceza türlerinin varlığı, suça göre ceza siyaseti ile açıklanabilir. Kur'an'da yer verilen çok saydaki cezada aynı ilkelerin geçerli ve çoğu zaman her bir cezanın farklı bir türü temsil eden, örnek çözümler olduğu anlaşılmaktadır.⁵ Bu bağlamda Kur'an'da kısas suçlarında olduğu gibi suçun aynısıyla veya çoğu zaman suça iten saikleri göz önünde bulundurmanın sonucu olarak, suçun zıddı ile karşılık verme şeklinde çok sayıda farklı örnek bulunmaktadır. Ayrıca suçun aynısı ya da zıddının dışında, bir başkasına suç isnadında bulunan kişinin, iddiasını ispat edemediği durumda mağdur için önerdiği ceza ile karşı karşıya kalmasında olduğu gibi farklı bir ceza türü ile de karşılaşmaktayız. Kur'an'da adı geçen üç farklı ceza türüyle ilgili çok sayıda örnek bulunmaktadır. Bu örneklerden birkaçı vermek yerinde olacaktır.

Âdem (a.s.) ve Havva'nın ebedîliğe ve sonsuz mülkiyete kavuşmak⁶ saikiyle yasak ağaçtan yemeleri sonucunda işledikleri suça karşılık, sonsuzluk arzusu süreli bir yaşam, yok olmayan mülkiyet isteği ise sınırlı mülkiyet ile sonuçlanmaktadır. Kıssada önemli bir figür olan Şeytan ise kıskançlık ve kibrinin karşılığını suçuna uygun olarak almaktadır.⁷

Bir diğer kıssada Yusuf (a.s.)'un köle olması düşüncesiyle kuyuya atılması şeklinde işlenen suça karşılık vezir olması, kardeşlerin planına karşı Yusuf'un planı, her iki tarafta yer alan gömlek, kardeşlerin babalarına verdikleri biri samimi, diğeri sahte iki söz hesaba katıldığında, suç-ceza konusunda biri diğerine denk gelen, izdüşümü olarak yorumlayabileceğimiz ileri düzeyde bir uyumun varlığından söz etmek gerekir. Kıssadan

öğrendiğimiz bir diğer ders de Yakup (a.s.)’un Yusuf’a olan tutkunluğunun acısını yeterince çekmesidir.⁸

Yahudilerin faiz almaları ve insanların mallarını haksız yere yemeleri dolayısıyla sınırı aşmaları sebebiyle işledikleri suça uygun olarak, yeme konusunda sınırlandırılmaları, *“hakkın olmayanı yersen, kendi hakkından da mahrum olursun”*, anlamında önemli bir diğer örnektir.⁹

İslam ceza hukukunda kisas ve had olarak açıklanan cezalarda da yukarıda söz konusu edilen suç-ceza genel ilkeleri ile uyumlu bir yapının varlığı söz konusudur. Kasten adam öldürme suçunda failin, hayatının sonlandırılması suç-ceza uygunluğu açısından yerinde bir yaptırımdır. Zira fail işlediği fiilin aynısıyla cezalandırılmakta, suç ile ceza birbiriyle tam anlamıyla örtüşmektedir.

Zina suçunda gayri meşru bedensel haz ve zevkin karşılığında, failin amacının zıddına elem ve acı muhtevalı bedensel sopa cezası, ayrıca çoğunlukla gizli kalması arzu edilen suçun infazın aleniliği, ayrıca evlilik konusunda sınırı aşmanın karşılığında ancak kendi dengiyle evlenebilme şeklindeki evlilik konusundaki statü kaybı, yine suç-ceza uygunluğunun bir diğer sonucudur.¹⁰

İffete iftira (kazif) suçunda failin ispat edemediği ve sonuç itibariyle mağdur için önerdiği zina suçunun cezası olan sopa cezasıyla tecziye edilmesi, asılsız beyanlarının karşılığında *“fasık”* olarak nitelendirilmesi, toplumda itibar kaybı anlamına gelen *“şahitliğin kabul edilmemesi”* suça göre ceza anlayışının bir sonucudur.¹¹

Hırsızlık suçunun belli şartlar dâhilinde gerçekleştirilmesi durumunda başkasının mülkiyet hakkını ihlal etmenin karşılığında öngörülen el kesme cezasını temsili olarak failin mülkiyet hakkının yok edilmesi anlamında, suça uygun bir ceza olarak değerlendirmek mümkündür. Zira el insan bedeninde mülkiyeti temsil eden bir organdır.

Toplumsal barışı tehdit eden, kanun, kural tanımayan, şahsî hükümrانlık gayesi ile işlenen hırâbe (terör) suçunda, hak ihlâlinin can kaybı ile sonuçlanması durumunda fail için ölüm cezası öngörülmesi, mal ile sınırlı kalması durumunda el-ayak çapraz kesilmesi, bu iki hak ihlâli olmaksızın suçun sadece toplumu korkutma düzeyinde tedhiş eylemi olarak kalması durumunda sürgün cezası, suça göre değişen farklı yaptırımlar olarak tezahür etmektedir. Bu suç bağlamında öldürenin canından olması, yağma ve talan yapan kişinin mal varlığına yönelik suçun niteliğinin değişmesi, zulüm boyutundan fesat kapsamına yükselmesi sebebiyle, elinin yanında ayağının da kesilmesi suç ceza uygunluğunun bir sonucudur. Zira ayak insan bedeninde hükümrانlık anlamı taşımaktadır. Haksız yere hükümrان olmak isteyen el ve ayağı çapraz kesilerek etkisizleştirilmekte hükümrانlığına son verilmektedir. Aynı suç kapsamında can ve mala yönelik hak ihlâli olmaksızın eylemin huzur bozma ve tedhiş ile sınırlı kalması durumunda, toplumsal huzuru bozarak başkalarına bulunduğu yeri yaşanmaz hale getiren suça konu

olan yerde yaşama hakkından mahrum bırakılması, yani sürgün edilmesi suçun cinsinden bir yaptırımdır.¹²

Peygamber (a.s.)’ın söz ve uygulamalarında da çok sayıda suç-ceza uygunluğu konusunda örnekler bulunmaktadır. El kesme cezasını gerektiren şartların oluşmadığı hırsızlık suçunda ekonomik suça ekonomik ceza olarak niteleyebileceğimiz misli ile ödetme uygulaması bunu en önemli örneklerinden birisidir.¹³ Aynı şekilde Peygamber (a.s.)’dan rivayet edilen *“Kim kardeşine” ey kâfir! derse bu söz ikisinden birisini bağlar, dediği doğru değilse bu söz kendisine geri döner.*¹⁴ ifadelerinde de yukarıda kazif suçu kapsamında belirtilen asılsız isnadın sahibine geri dönmesi, kişinin kazdığı kuyuya düşmesi anlamında aynı ilkelerin geçerli olduğu görülmektedir.

Yukarıda genel ilkeler ve örnek çözümler olarak açıklanan suç-ceza uygunluğunu diğerlerinden ayıran en temel özelliği suça endeksli cezanın olması, caydırıcılığının yapısal ve gerçek anlamda hukukun üstünlüğünü esasına dayanmasıdır. Suç-ceza uygunluğunda suç işlemeyi tasarlayan kişi doğal olarak karşılaşacağı cezayı kavrayacağı ve cezanın suçtan elde edeceği yarardan fazla olacağını doğal kavrayacağı için suç işlemekten kaçınacaktır. Bu durumu çivi çiviye söker şeklinde izah etmek mümkün olduğu gibi zehir/panzehir ilişkisiyle de açıklamak mümkündür. Ayrıca suça uygun ceza, *“olacağı buydu yaptığının karşılığının buldum”* şeklinde kabullenilecek, toplum da teskin olacaktır. Toplumun hafızasında önemli bir yeri olan *“şeriatın kestiği parmak acımaz”* sözünün anlamı da yerini bulacaktır. İlke olarak cezaların belirlenmesinde suçun esas alınması kişileri keyfi uygulamalara karşı bir güvence anlamına gelecektir. Hiç kimse yaptığının dışında işlediği suça aykırı bir yaptırımla karşı karşıya kalmayacaktır. Bu durum gerçek anlamda hukukun üstünlüğü anlamı taşımaktadır.

Suç-ceza uygunluğunun varlığını Kur’an ve Sünnet ile sınırlandırmak da doğru değildir. Adalet ve hakkaniyet açısından en doğruyu bulma adına yapılan arayışlarını kaynağı insanın düşünce dünyasında var olan tabii hukuk/ideal hukuk beklentilerinde aramak gerekir. Toplumun zihin dünyasında yer eden su testisi su yolunda kırılır, gülme komşuna, gelir başına, ne ekersen onu biçersin, büyük lokma yut fakat büyük konuşma, etme bulma dünyası, yaşattığını yaşamadan ölmeme, ben ne yaptım ki başıma bu geldi gibi ifadelerin, suç ceza karşılaştırmasının insanın doğasında var olduğunun bir kanıtıdır. Konunun kişisel tarafının yanın da toplumsal bir boyutunun da olduğunu söylemek gerekir. Nitekim toplumu haksız müdahalelerle dizayn etme, rakiplerini çeşitli plan ve desiselerle saf dışı etme vb. uygulamaların ters teptiği de tecrübe ile sabittir. Hukuksuz olarak, bürokrasinin en alt kademesi olan muhtarlık vazifesi dahi çok görülen bir siyasinin günümüzde devlet yönetiminde en yüksek makama ulaşması ile köle olsun diye kuyuya atılan Yusuf’un vezir olması gibi çarpıcı örnekler, tabiattaki kanunların fizik kanunları ile sınırlı olmadığını, Kur’an’ın ifadesiyle değişmez yasa anlamında sünnetullahın her alanda geçerli olduğunu ortaya koymaktadır.

1. Bu isimlendirme řu ayetten mülhemdir. “Yaptıklarına uygun bir karşılık olarak...”, en-Nebe, 78/26. [↵](#)
2. el-Enâm 6/160; Yûnus 10/27; en-Nahl 16/126; el-Hac, 22/60; en-Neml 27/90; el-Kasas, 28/84; el-Mü’mîn 40/40; eş-Şûrâ 42/40. [↵](#)
3. “Bir suçun karşılığı, ona uygun (misl) bir cezadır...”, Şûra, 42/40. [↵](#)
4. el-Enâm 6/160. [↵](#)
5. Konu hakkında geniş bilgi için bk. Suat Erdoğan, Kur’an ve Sünnet Işığında Suç-Ceza Uygunluğu (Süleymaniye Vakfı Yayınları, 2021). [↵](#)
6. et-Tâhâ, 20/120. [↵](#)
7. el-Bakara, 2/36 Ayrıca bkz. el-A’râf, 7/25. [↵](#)
8. Yûsuf, 12/12-93. [↵](#)
9. el-En’âm, 6/146; en-Nisâ, 4/160, 161. Konuyla ilgili diğer örnekler için bk. Erdoğan, Kur’an ve Sünnet Işığında Suç-Ceza Uygunluğu. [↵](#)
10. en-Nûr, 24/2-3. [↵](#)
11. en-Nûr, 24/4. [↵](#)
12. el-Mâide, 5/33. [↵](#)
13. Ebû Davud, “Hudûd”, 12, “Lukata”, 1; Nesâî, “Sârik”, 11, 12. [↵](#)
14. Buhari, “Edeb”, 73; Müslim, “İman”, 26, 111. [↵](#)